

O nastajanju številke

Redko se zgodi, da tematska številka nastaja kot odprta platforma, ki ima možnost neposrednega odzivanja na relevantne družbene dogodke. Ko smo začeli pred dobrima dvema letoma številko snovati v prepričanju, da so migracije ena ključnih tem današnjega časa, sva bili nad odzivi ožje in širše okolice neprijetno presenečeni. Še nedavno se je namreč področje migracij in begunstva za splošno javnost zdelo zelo obrobna tema. Tudi raziskovalci in raziskovalke, ki so dogajanje na tem področju podrobneje spremljali, so imeli občutek, da bi težko povedali kaj novega. Zdelo se je, da so se ključna vprašanja na tem področju izčrpala, kar je domnevno potrjevala odsotnost migrantov in beguncev v Sloveniji: opeharjeni delavci migranti so Slovenijo v veliki meri zapustili zaradi dela v Avstriji in Nemčiji, azilni dom je sameval z nekaj posamezniki in posameznicami, glede izbrisa je prevladalo mnenje, da spada v preteklost, saj naj bi se položaj izbrisanih v glavnem razrešil itd. V ospredje sva tako najprej postavili čedalje bolj množično izseljevanje mladih iz Slovenije, kar se je v tistem času zdelo najbolj aktualen pojav na področju migracij v Sloveniji. Raziskovanje emigracije sva želeli na eni strani povezati z dosedanjimi študijami na področju imigracije in preveriti, kateri metodološki pristopi in teoretski uvidi bi bili lahko uporabni pri obeh oblikah preseljevanja. Na drugi strani pa sva želeli, da bi prispevki pojav izseljevanja umestili v kontekst družbeno-ekonomskih razmer v državi, ki je za mlade vse manj perspek-

tivna. Kljub preoblikovanju teme pa je odziv potencialnih avtoric in avtorjev ostal skromen – zadostoval je le za manjši tematski blok, zato sva se znova začeli spraševati o smiselnosti urejanja te številke.

Leto pozneje se je izkazalo, da je bilo treba le počakati, saj je tema migracij postajala (ponovno) zelo relevantna. Čeprav konec leta 2014 in v prvi polovici 2015. v Sloveniji še vedno ni bilo opaziti večjega zanimanja za to področje, je povečano število beguncev in begunk v okoliških državah anticipiralo spremembo v vsej Evropi. Zato smo k sodelovanju povabili raziskovalke, ki so v preteklih letih, predvsem pa v prvi polovici leta 2015, opravile etnografske raziskave o migracijah v Srbiji. Po zaustavitvi poti čez Sredozemsko morje v Italijo je namreč balkanska pot zopet postala bolj aktualna, Srbija pa je zaradi svoje zemljepisne lege pred schengensko mejo čedalje bolj očitno postajala tamponska cona za množico, ki sledi »evropskemu snu«. V drugi polovici leta 2015 je množičnost ljudi, ki so potovali po balkanski migracijski poti, odprla »humanitarni« koridor in mnogi so se znašli v Sloveniji. To dogajanje je pritegnilo veliko število ljudi, ki so se angažirali v različnih vlogah, med drugim tudi kot avtorice in avtorji besedil, ki sledijo. V nasprotju s težavami izpred dveh let, ko je bilo izjemno težko najti sodelavce in sodelavke za to številko, je bila sedanja situacija prav nasprotna: kritičnih analiz, esejev in drugih prispevkov o dogajanju je bilo veliko, prihajali so spontano, zato smo morali sproti dopolnjevati in nadgrajevati vsebino te publikacije.

Iz navedenega izhaja dodatna vrednost pričujoče številke. Umestila se je v trenutek angažiranega delovanja številnih posameznikov in posameznic, ki so znali znanje in izkušnje tega trenutka pretvoriti v obliko znanstvenih člankov in drugih besedil. Pogosto se namreč dogaja, da aktivisti, aktivistke, ki so tudi raziskovalci, raziskovalke, pišejo o svojem angažiranem delovanju z »zamudo«, torej krepko pozneje od časa dejanskega dogajanja, zato so njihove analize manj čustveno obarvane, a bolj preišljene, z več kritične distance. Vendar pa članki v tej številki ne izhajajo iz varnosti, ki jo ponuja časovno odmaknjen pogled, ko se položaj zdi »razrešen«, njegova interpretacija pa že konsolidirana. Nasprotno – avtorji, avtorice prispevkov poskušajo »uloviti« trenutek množičnega prihoda migrantov v Slovenijo – in sicer *ad hoc*, skozi delovanje, ki pogosto pomeni, da so v mislih še vedno »z eno nogo« na meji ali v zbirnih centrih. Zato avtorji, avtorice ne skrivajo svoje angažiranosti in čustev – so iskreni, prizadeti, jezni.

Večina prispevkov torej izhaja iz terenskega raziskovanja in želi etnografske izkušnje postaviti v ospredje, pri čemer teoretski uvidi

drugih avtorjev niso uporabljeni kot vodilo, temveč kot pomagalo oziroma poglobitev lastnih terenskih izkušenj. Določeni avtorji in avtorice tako pri analizah dogajanja na različnih točkah balkanske poti preizkušajo že uveljavljene koncepte, ki so nastali v drugih okoliščinah. Glede na to, da številne terenske izkušnje ostajajo prebogate, preveč neulovljive za obliko znanstvenega članka, smo se v dveh primerih odločili za intervju. Obenem pa nismo želeli, da bi ključni akterji – migranti – ostali brez besede. Čeprav bi si v prihodnosti želeli objaviti njihove znanstvene članke, tokrat nekateri od njih nastopajo vsaj kot soavtorji zapisa o svojih izkušnjah oziroma kot avtorji fotografskega gradiva. Načela kolaborativne etnografije ter militantnega raziskovanja za zdaj ostajajo pomembna vodila, ki pa jih še nismo v polnosti prenesli v prakso.

Kazalo publikacije na nek način zrcali proces njenega nastajanja. V prvem in najboljšežnejšem sklopu te številke smo zajeli že omejeno urgentno potrebo po razmisleku, kaj je pomenilo odprtje »humanitarnega« koridorja. Ta je najprej potekal iz Grčije do Srbije in čez Madžarsko, nato se je z zaprtjem madžarske meje preusmeril čez Hrvaško in v Slovenijo. V obeh primerih se je nadaljeval v Avstriji in naprej proti severu. Težko je natančno določiti, kdaj se je vzpostavil, na splošno ga lahko umestimo v začetek jeseni 2015. Zaprl se je marca 2016, ko je Evropska unija sklenila dogovor s Turčijo. Vzpostavitev koridorja in njegovo zaprtje sta izjemno zanimiv trenutek v dinamiki evropske migracijske politike, saj je prebivalcem in prebivalkam Evrope razkril njeno drobovje ter posledice, ki jih prinaša taka politika. Obenem pa je dogajanje v koridorju nakazalo nadaljnji razvoj upravljanja migracij na ravni Evropske unije in njene okolice.

Koridor sicer ne pomeni odprtja balkanske migracijske poti in tudi migranti/begunci v Sloveniji niso novost. Zato migracije že dolgo obstajajo kot področje raziskovanja in kot subjekt aktivističnih iniciativ. Vendar pa je »begunska kriza« pred nas postavila nova vprašanja. Članki avtorjev in avtoric se tako osredinjajo na različne vidike koridorja in obravnavajo njegovo umeščenost v slovenski in širši, evropski prostor. Skušajo ga umestiti historično in odgovoriti na vprašanja, kateri elementi so novi, zakaj pomeni izjemo ali celo *unicum* v upravljanju meja. Hkrati pa poudarjajo vidike, zaradi katerih se vzpostavitev koridorja zdi zgolj nadaljevanje ali nadgradnja evropskega režima upravljanja migracij, dogajanje v zadnjem letu pa le kot izostritev njegove brutalnosti in farsičnosti. Avtorji in avtorice opisujejo balkansko pot in pomen koridorja prek sekuritizacije meja in vpliva vojaškega industrijskega kompleksa na migracijsko

politiko, obenem pa tudi prek odnosa med nadzorom in humanitarizmom. Dogodke preteklega leta pogosto obravnavajo v kontekstu reprodukcije globalnih razmerij neenakosti v času postkolonializma, kjer produkcija Drugega soustvarja privid grožnje, ki lažje legitimira selektivno prepustnost migrantov, obenem pa opravičuje arbitrarno delitev na »prave« in »neprave« begunce, ter ilegalizacijo zadnjih, ki ustvarja razred brezpravnih in izkoriščanih delavcev v državah EU. Prispevki se dotaknejo tudi odziva in vloge širše javnosti v »begunski krizi« ter vloge nacionalističnih in rasističnih diskurzov pri upravljanju migracij, a tudi revščine v času varčevalnih ukrepov in čedalje širše obubožanosti. Sočasno se besedila lotevajo specifičnih vprašanj, denimo pravne opredelitve koridorja; vloge začasnih/transitnih centrov pri upravljanju migracij; ovir, s katerimi se srečujejo različne skupine migrantov/beguncev pri udeležanju pravice do bivanja na ozemlju Evropske unije; ter pomanjkanja vizije o tem, kako naj bi potekalo (dvosmerno) vključevanje.

Čeprav gre za raznorodne pristope, zorne kote in teme, avtorje in avtorice povezuje prepričanje, da je bil »humanitarni« koridor »humanitaren« zgolj v imenu. Njegov namen je bil dokazati, da je ozemlje Slovenije transitno, zato je bila ključna naloga koridorja zagotoviti čim hitrejši, čim bolj nadzorovan transfer ljudi do naslednje meje. S tem slovenske oblasti niso le pokazale, da na področju migracij nimajo vizije, temveč so se odkrito zoperstavile številnim modelom in izkušnjam, ki izhajajo iz vključujočega, odprtega odnosa do migrantov/beguncev. Nasprotno od poenostavljenih, populističnih interpretacij, ki smo jim bili priča v času »begunske krize« in ki so upravičevale tovrstno ravnanje z ljudmi na poti, avtorji in avtorice postavljajo koridor v širši družbeni kontekst spreminjanja in prilagajanja evropskih migracijskih politik, tako geografsko kot historično, in s tem dokazujejo, da je vprašanje migracij izjemno kompleksno, zato tudi interpretacije ne morejo biti enoznačne. Sodelavke in sodelavci te številke so enotni tudi v ugotovitvi, da z zaprtjem koridorja vprašanje migracij nikakor ni rešeno in da gibanja ni mogoče zaustaviti, ne glede na varnostne ukrepe, ki se jih države poslužujejo. Slovenske oblasti so tako z izogibanjem rešitvam in pristopom, ki bi delovali vključujoče, morda dočakale zaprtje koridorja in korenito zmanjšanje števila ljudi na ozemlju države, a ta strategija ne prinaša dolgoročnih rezultatov.

O zadnjem posredno govori drugi sklop prispevkov, ki obravnava Srbijo v času, ko si množičnega prihoda beguncev in begunk v Slovenijo še nihče ni upal z gotovostjo anticipirati. Zakaj tako pozornost namenjati ravno položaju v Srbiji? Na eni strani zato, ker

je Srbija že več let najbližja »tamponska« cona, v kateri se jasno zrcali vsa farsa migracijskih politik oziroma njen potemkinizacijski značaj navideznega »reševanja problema«. Na drugi pa zato, ker skozi dogajanje v Srbiji vidimo svojo preteklost in sedanost: Slovenija je bila pred leti (leta 2000 in 2001) v zelo podobnem položaju »tamponske« cone, obenem pa je ponovno imela to vlogo od jeseni 2015 do pomladi 2016. Če je bila v tem času Srbija država, čez katero so migranti zaradi koridorja potovali relativno kratek čas, lahko predvidimo, da po njegovem zaprtju ponovno postaja področje zadrževanja. Zato so analize iz prve polovice leta 2015 zopet aktualne, obenem pa potrjujejo, da ljudje migrirajo navkljub nenehnim zaostritvam nadzora na mejah in izpopolnitvah varnostnih mehanizmov.

Kaj žene to silno potrebo po premikanju? Tretji sklop se tematsko vrača v začetno fazo oblikovanja te številke in se osredinja na emigracijo mladih iz Slovenije. Čeprav imajo ti izseljenci precej drugačen položaj v hierarhičnem ustroju Evropske unije ter s tem neprimerljivo več priložnosti, pa na ravni stremljenj in želja, ki vejejo iz člankov tega sklopa, vidimo jasno povezavo med priseljenci v Slovenijo in izseljenci iz nje. Imaginariji o Evropi kot obljubljeni deželi so si namreč pogosto presenetljivo podobni. Te predstave bi zlahka zminimalizirali kot naivne in zato utopične sanje mladih in malo manj mladih, ki si ne zaslužijo resne znanstvene obravnave. A to le v primeru, če spregledamo, da nam pravzaprav govorijo o neki drugi realnosti – o stremljenju po perspektivi, po možnostih sooblikovanja lastne prihodnosti, po samoizpolnitvi.

Besedila te številke nam zato kažejo širšo družbeno dinamiko na ravni Evropske unije. Pri obravnavi balkanske migracijske poti in upravljanju migracij tako ne smemo biti ozkogledi, saj je treba o migracijskih procesih premišljevali vzporedno, neodvisno od našega vsakdana. Upravljanje migracij lahko denimo povežemo z upravljanjem ekonomske krize in potiskanjem čedalje večjih delov prebivalstva na obrobje. Kot lahko pri migracijski politiki sledimo preusmerjanju javnih sredstev v sekuritizacijo meja ter selekcioniranju (razvrščanju, preštevanju) in pogojevanju migrantov/beguncev pri vključevanju v družbo, lahko zelo podobne mehanizme opazimo pri upravljanju ekonomske krize. Tudi tu se namreč javna sredstva usmerjajo stran od dejanskih potreb večine ljudi – v reševanje finančnih institucij in selekcioniranje (razvrščanje, preštevanje) ter pogojevanje pri dostopu do storitev socialne države in drugih javnih virov za čedalje bolj obubožano prebivalstvo Evrope. Sočasno lahko spremljamo tudi rast tako protiimigrantskih diskurzov kot

čedalje večje nestrpnosti do revnih, ki ovirata solidarnost med obubožanimi prebivalci, prebivalkami ter preprečujeta medsebojno prepoznavanje skupnih problemov in skupnih razlogov za upor. Še več, ravno ekonomska kriza je uporabljena za širjenje strahu pred migranti.

Mehanizmi migracijske politike in »varčevalnih« ukrepov zato pomenijo več kot le popoln odmik od blaginje večine prebivalstva Evrope – govorimo lahko o brutalnem napadu na našo sedanost in prihodnost. A med nas je prišla množica ljudi, ki je zbrala moč, da je začasno suspendirala evropsko migracijsko mašinerijo. Sočasno lahko sledimo vzniku vrste samoniklih pobud, kampanj, političnih gibanj in realnosti ter drugih upirajočih se skupin, ki vsaka na svoj način poskuša iznajti in graditi novo Evropo od spodaj – bolj vključujočo, solidarno, protikapitalistično, manj nasilno. Zato je ključno, da se sprašujemo, kako razmišljati o množici migrantov/beguncev, migrantk/begunk, ki smo jo imeli priložnost spoznati, in kako razmišljati o življenju z migranti/begunci, migrantkami/begunkami, ki so še vedno z nami? Iskati moramo nove vizije skupnega sobivanja in možnosti za njihovo realizacijo, ki bodo omogočile perspektivo ne zgolj migrantom/beguncem, ampak vsem.